

<https://helda.helsinki.fi>

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen kehityslinjoja

Perälä, Mika

2021-09

Perälä , M & Salmenkivi , E 2021 , ' Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen kehityslinjoja ' ,
Niin & näin : filosofinen aikakauslehti , Vuosikerta. 110 , Nro 3 , Sivut 117-119 .

<http://hdl.handle.net/10138/339885>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen kehityslinjoja

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskoe on muuttunut ja sen suosio on kasvanut viime vuosina. Aineen kirjoittajamääriä on lisännyt ylioppilaskokeen sähköistyminen syksyllä 2017 sekä suotuista pisteytys yliopistojen todistusvalinnoissa. Tänä syksynä käyttöön otettu vuoden 2019 opetussuunnitelman perusteet korostaa entistäkin enemmän oppiaineen opiskelijälähtöisyyttä. Uutena painotuksena tullut laaja-alainen osaaminen on monilta osin elämäkatsomustiedon ydintaitojen ja -sisältöjen kehittelyä.

Elämäkatsomustietoon ja uskontoon viitataan katsomusaineina, ja ne muodostavat lukiolain 11. pykälän tarkoittaman oppiaineryhmän. Katsomusaineet sijoittuvat pykälässä humanistis-yhteiskunnallisten aineiden ja taito- ja taideaineiden väliin mutta kytkeytyvät eri tavoin kaikkiin niistä. Oppisisällöt perustuvat eri tieteisiin, mutta katsomusaineiden tarkoitus on myös auttaa kehittämään omaa katsomusta, mikä edellyttää yleissivistävien tietojen lisäksi myös erilaisia ajattelun ja toiminnan yhteisöllisiä taitoja ja asenteita.

Vuoden 2019 opetussuunnitelman perusteet määrittelee elämäkatsomustiedon oppiaineeksi, joka ”tukee opiskelijan elämäkatsomuksen ja identiteetin muodostumista sekä hyvän elämän tavoittelua”¹. Tämä vastaa vuoden 2015 opetussuunnitelman perusteiden muotoilua, jonka mukaan ”oppiaine tukee opiskelijoiden elämäkatsomuksen ja identiteetin muotoutumista sekä heidän yhteisöllisten hyvän elämän ihanteidensa ja käytäntöjensä rakentumista”².

Etiikan asema elämäkatsomustiedossa vuoden 2015 jälkeen

Etiikan opetus oli kuulunut uskonnon ja sittemmin elämäkatsomustiedon opettajan tehtäviin aina vuoden 1856 koulujärjestyksestä lähtien, jolloin lukioista lakkautettiin erillinen filosofian lehtorin virka³. Valtioneuvosto tekikin vuonna 2014 opetusministeri Krista Kiurun johdolla historiallisen päätöksen, kun se palautti etiikan opetuksen filosofian oppiaineeseen. Etiikan siirtyessä uskonto ja elämäkatsomustieto menettivät yhden pakollisen kurssin ja filosofia sai yhden lisää. Päätöstä perusteltiin sillä, että katsomuksellisesti moninaistuvassa Suomessa etiikkaa on järkevää opettaa kaikille yhteisessä oppiaineessa, onhan kyse kuitenkin myös ja ennen kaikkea kaikille yhteisistä toimintaperiaatteista eikä pelkästään

erilaisten katsomuksellisten ryhmien sisäisistä periaatteista.

Vaikka etiikan kurssi siirrettiin filosofiaan, sen opetus ei kokonaan lakannut elämäkatsomustiedossa ja uskonossa. Elämäkatsomustiedossa opetetaan erilaisia hyvän elämän malleja sekä ihmisoikeuksiin ja oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä, joita käsitellään myös filosofisessa etiikassa ja yhteiskuntafilosofiassa. Uskontojen eri oppimäärissä puolestaan opetetaan edelleen oman ja muiden uskontojen etiikkaa. Uskonossa etiikan opetuksella on kuitenkin jossain määrin pienempi rooli kuin elämäkatsomustiedossa. Syynä on opetussuunnitelmien sisältöjen ohella oppiaineiden erilainen luonne. Siinä missä elämäkatsomustiedon opetuksen tulee ”tukea opiskelijan elämäkatsomuksen ja identiteetin muodostumista sekä hyvän elämän tavoittelua”⁴, uskonnon opetuksen tehtävänä on ”tukea opiskelijaa uskontoihin ja katsomuksiin liittyvän laaja-alaisen yleissivistyksen muodostamisessa”⁵. Painotusero näkyy myös ylioppilaskokeen tehtävänasetteluissa.

Kirjoittajamäärän kehitys

Elämäkatsomustieto on ollut pieni aine lukiossa ja siten myös ylioppilaskirjoituksissa. Osasyynä on, että lainsäädännön mukaan evankelis-luterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvat oppilaat ja opiskelijat eivät saa opiskella elämäkatsomustietoa. Kirkosta eroamisesta nuori saa päättää vasta 18 vuotta täytettyään. Lukiolain 16. pykälän mukaan lukiolainen saa valita vapaasti uskonnon ja elämäkatsomustiedon välillä vain, jos hän on aloittanut lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään.

Ylioppilaskirjoituksissa oli vuoteen 2005 asti niin sanottu yleisreaalikoel, jossa kaikki reaaliaineet suoritettiin samalla koekerralla. Yleisreaalin viimeisenä vuosikymmenenä 1996–2005 oikeus osallistua kokeeseen irrotettiin opiskelijan lukiossa opiskelemista oppiaineista eli myös uskontoa

opiskellut sai osallistua kokeeseen. Tämä epäilemättä lisäsi elämäntiedon suosiota ylioppilaskokeessa. Kun vuonna 2006 siirryttiin ainereaaliiin, jossa kukin aine kirjoitetaan erikseen, elämäntiedon osuus olikin opiskelijamääränsä nähden melko suosittu aine. Ensimmäiseen ainereaalikokeeseen osallistui lähes 400 kokeilijaa.

Ainerealin myötä lukiosta tuli kuitenkin selvemmin ponnahduslauta korkea-asteelle⁶. Ilmoittautumiskäytäntö muuttui siten, että elämäntiedon osuus kokeeseen saattoi osallistua vain, jos oli opiskellut sen pakolliset kurssit, mikä ei ollut mahdollista luterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsenille. Muutokset vaikuttivat luultavasti siihen, että ainerealin ensimmäisinä vuosina elämäntiedon osuus menetti useita kymmeniä kirjoittajia vuodessa. 2010-luvulle tultaessa kirjoittajia oli enää reilut 200 (ks. Taulukko 1). Kirjoittajamäärä pysyi läpi vuosikymmenen melko vakaana. Pohjakoketus saavutettiin vuonna 2018, kun määrä putosi alle kahdensadan. Kehityssuunta oli yllättävä siihen nähden, että uskonnotomien nuorten määrä on koko ajan lisääntynyt. Trendiä selittää erityisesti elämäntiedon osuuden syventävien kurssien vähäinen tarjonta lukioissa.

Elämäntiedon kirjoittajien sukupuolijakauma on säilynyt vakaana. Kaksi kolmannesta on naisia, joten jakauma on vahvasti sukupuolittunut. Se ei kuitenkaan oletettavasti selity oppiaineen erityispiirteillä, sillä evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen uskonnon kirjoittajien sukupuolijakauma on vastaava. Sama pätee biologiaan, psykologiaan ja terveystietoon. Filosofian sukupuolijakautuma on tasaisempi, vaikka vuodesta 2017 lähtien naiskokeilajia on ollut miehiä enemmän.

Ylioppilaskirjoitusten sähköistyminen lisäsi elämäntiedon suosiota: vuoden 2017 uudistus alkoi näkyä vuonna 2019 kirjoittajamäärän nousuna. Korkea-asteen todistusvalintaa varten laadittu ylioppilaskokeen pisteytystyökalu on myös ollut oppiaineelle suotuisa, sillä pisteytykseen vaikuttaa oppiaineen kurssimäärä. Elämäntiedon osuudessa on kuusi kurssia, joten siitä saa valinnoissa enemmän pisteitä kuin esimerkiksi neljän kurssin filosofia. Yhdessä uskonnotomien määrän kasvun kanssa tämä on johtanut viimeisten vuosien aikana elämäntiedon osuuden kirjoittajamäärän lisääntymiseen. Valintapisteytys suosii kuitenkin eniten luonnontieteellisiä aineita. Onkin vaikea ennustaa, miten kirjoittajamäärät kehittyvät jatkossa. Oppiaineen tulevaisuuteen voivat vaikuttaa myös merkittävät kehityssuunnitelmat, kuten oppiaineen vapauttamista vaativa kansalaisaloite⁷ sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön katsomusaselvitys⁸.

Sähköisen ylioppilaskokeen tehtävät ja aineistot

Ensimmäinen sähköinen elämäntiedon ylioppilaskoe pidettiin syksyllä 2017. Koe koostuu yhdeksästä tehtävästä, joista kuusi on 20 pisteen ja kolme 30 pisteen arvoisia. 20 pisteen tehtävistä 1–6 kukin kohdentuu ensi sijassa vastaavaan elämäntiedon lukiokurssiin. Näistä kaksi ensimmäistä ovat pakollisia ja neljä seu-

raavaa valinnaisia syventäviä kursseja. 30 pisteen tehtävät liittyvät yleensä useampaan kuin yhteen kurssiin. Kokeessa saa vastata korkeintaan viiteen tehtävään, joista enintään kaksi saa olla 30 pisteen tehtäviä, joten kokeen maksimipistemäärä on 120. Hyväksytyyn suoritukseen eli approbaturiin vaaditaan tyyppillisesti vähintään 25 pistettä ja korkeimpaan arvosanaan eli laudaturiin yli 90. Pisterajat vaihtelevat kokeittain.

Sähköinen koeympäristö mahdollistaa paperikoetta monipuolisempien ja laajempien aineistojen hyödyntämisen. Esimerkiksi syksyn 2020 kokeessa oli kuusi aineistotehtävää, jotka sisälsivät yhteensä kuusi tekstiä ja kaksi videota. Kevään 2020 kokeessa oli puolestaan viisi aineistotehtävää, joissa oli kaikkiaan neljä tekstiä ja kolme videota. Näkövammaisten koetehtävissä videot on korvattu tyyppillisesti tekstiaineistolla. Hyvä koevastaus edellyttää joka tapauksessa kehittyntä monilukutaitoa.

Erityistä huomiota kokelaan on kiinnitettävä tehtävän kysymykseen, sillä se määrää, millaista osaamista vastauksessa on osoitettava ja miten mahdollista aineistoa on käsiteltävä. Koesarjan tehtävissä on käytetty erilaisia käsky sanoja, joita voidaan luokitella vastaamisessa vaadittavan kognitiivisen prosessityypin mukaisesti. Ylioppilastutkintolautakunta ottaa tehtävänlaadinnassa huomioon Lorin W. Andersonin ja David R. Krathwohlin muunnelman Benjamin Bloomin 1950-luvulla kehittämästä osaamis taitojen kognitiivisesta taksonomiasta. Andersonin ja Krathwohlin muunnelmassa kognitiivisia prosesseja yksinkertaisesta kompleksisempaan ovat muistaminen, ymmärtäminen, soveltaminen, analysoiminen, arvioiminen ja luominen⁹. Esimerkiksi käskysanat 'kuva' ja 'selosta' kuuluvat ymmärtämiseen ja 'eritte' analysoimiseen.

Olemme aiemmassa filosofian kysymyskohtaan koskevassa julkaisussa esittäneet, että kysymysten tulkinta riippuu asiayhteydestä¹⁰. Toisin kuin Anderson ja Krathwohl olettavat, ei ole hyviä perusteita ajatella, että yksittäisen kysymyksen ilmaiseva toiminta voidaan välttämättä sijoittaa vain yhteen kognitiiviseen prosessiluokkaan. Hyvä esimerkki tästä on suomen kielen 'selitä' ja vastaavasti ruotsin 'förklara', jotka voivat tarkoittaa yhtäältä käsitteen tai periaatteen sisällön selostamista. Toisaalta ne voivat tarkoittaa jonkin ilmiön analysoimista esimerkiksi tieteellisen mallin tai teorian avulla. Toinen esimerkki on 'pohdi' (ruotsin 'diskutera'), jonka Anderson ja Krathwohl sijoittavat kokonaan mutta joka on elämäntiedon osuudessa yleisin kysymys.

Tarkastelimme aiemmassa artikkelissamme kysymyskohtaan 'pohdi' filosofian ylioppilaskokeessa ja totesimme, että sen voi tulkita joko laaja-alaiseksi erittelyksi eli analysoinniksi tai vaihtoehtoisesti arvioinniksi eli arvostelun esittämiseksi¹¹. Tämä pätee myös elämäntiedon osuuteen. Kokelas voi joissakin tehtävissä valita, kumpaa kysymyksen tulkintaa hän soveltaa. Useimmiten tehtävän konteksti kuitenkin määrittää asian melko selvästi. Arviointi on usein luonteva valinta normatiivisessa ja analyysi deskriptiivisessä kontekstissa.

Syksyn 2020 kokeessa¹² 'pohdi' oli kysymyksenä noin joka toisessa tehtävänannossa. Melko puhdas erittelevä

Taulukko 1. Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeisiin ilmoittautuneet

Vuosi	2006	2007	2008	...	2012	2013	...	2017	2018	2019	2020	2021
Kevät	246	225	182		140	123		122	121	142	170	241
Syksy	150	119	124		86	78		84	73	103	181	201
Yhteensä	396	344	306		226	201		206	194	245	351	442
Naiset	65,9	65,1	65,7		67,3	66,7		73,3	71,6	74,3	73,8	72,6
Miehet	34,1	34,9	34,3		32,7	33,3		26,7	28,4	25,7	26,2	27,4

Lähde: Ylioppilastutkintolautakunta. Uusimmat tilastot verkossa: <https://www.ylioppilastutkinto.fi/ext/stat/FS2021A2012T2010.pdf> (18.8.2021)

tehtävänanto löytyi tehtävän 9 toisesta osasta, jossa piti pohtia, onko ilmastonmuutosta mielekäästä selittää ihmisen pahuudella. Tehtävän ensimmäisessä osassa piti tulkita ihmiskäsityksiä kahdessa aineistossa, Nooan arkkia koskevassa katkelmassa Vanhasta testamentista ja otteesta Darren Aronofskyn elokuvasta *Noah* (2014).

Kevään 2021 kokeessa käskysana 'pohtia' esiintyi yli puolessa kaikista tehtävistä. Tehtävässä 2 piti pohtia, miksi ihmiset tekevät pahoja tekoja. Pohdinta on analyttistä. Kyse on ennen kaikkea erilaisten selitysten erittelystä. Siten käskysana olisi voinut olla vaihtoehtoisesti 'selitä'. Tehtävässä 3 piti pohtia, millä perusteilla sananlaskua "maassa maan tavalla" voi puolustaa ja kritisoida. Pohdinta edellytti perusteiden analyysia, mutta sen yhteydessä oli luontevaa arvioida sitä, mitkä ovat hyviä perusteita puolesta ja vastaan.

Laaja-alainen osaaminen vuoden 2019 opetussuunnitelmassa

Syksyllä 2021 käyttöön otetuissa *Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2019* määritellään kaikille oppiaineille yhteinen laaja-alainen osaaminen¹³. Määrittely on pääosin edellisen, vuodelta 2015 peräisin olevan opetussuunnitelman yleisten tavoitteiden tarkistamista, mutta uutena julkilausuttuna vaatimuksena on se, että laaja-alainen osaaminen pitää myös arvioida¹⁴. Ei ole vielä täysin selvää, mitä tämä tarkoittaa käytännössä. On kuitenkin hyvä huomata, että kaikki laaja-alaisen osaamisen osa-alueet ovat osittain päällekkäisiä elämäkatsomustiedon tavoitteiden ja sisältöjen kanssa. Näin ollen voi tulkita, että ainakaan päällekkäisyyksien tapauksessa laaja-alaisen taitojen arviointi ei muodosta ongelmaa elämäkatsomustiedossa.

Vuoden 2019 opetussuunnitelman perusteissa on kirjastettu elämäkatsomustiedon oppiaineen identiteettiä nimeämällä kaksi ensimmäistä kurssia "Minä ja hyvä elämä" ja "Minä ja yhteiskunta". Näin on korostettu sitä, että elämäkatsomustiedon opetuksen lähtökohtana on nuoren oma elämisaailma eivätkä valmiit oppijärjestelmät. Tästä lähtökohdasta opetuksen yhtenä keskeisenä

tavoitteena on auttaa opiskelijoita jäsentämään käsitteellisesti kohtaamiaan ilmiöitä, argumentoimaan perustellusti ja käymään rakentavaa dialogia eri tavoin ajattelevien ihmisten kanssa.

Viitteet

- 1 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*, 320.
- 2 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*, 199.
- 3 Tomperi 2017, 138. Ks. myös Perälä & Salmenkivi 2020a, 91.
- 4 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*, 320.
- 5 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*, 296.
- 6 Salmenkivi 2013.
- 7 <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/8860>.
- 8 <https://minedu.fi/-/uskonnon-ja-elamankatsomustiedon-uidistamistarpeita-selvitetaan>.
- 9 Anderson & Krathwohl ym. 2001, 31.
- 10 Perälä & Salmenkivi 2020b, 121.
- 11 Perälä & Salmenkivi 2020b, 123.
- 12 Ylioppilaskokeet aineistoinen löytyvät YLEn Abitreeniestä: <https://yle.fi/aihe/abitreenit>. Suora linkki syksyn 2020 kokeeseen: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/08/19/2020-syksy-elamankatsomustieto>.
- 13 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*, 60–65.
- 14 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*, 50.

Kirjallisuus

- Anderson, Lorin W. & Krathwohl, David R. ym., *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Longman, New York 2001.
- Laki ylioppilastutkinnosta 502/2019. Verkossa: www.finlex.fi
- Lukiolaki 714/2018. Verkossa: www.finlex.fi
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Opetushallitus, Helsinki 2015. Verkossa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. Opetushallitus, Helsinki 2019. Verkossa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>
- Perälä, Mika & Salmenkivi, Eero, Filosofian ylioppilaskokeen kehityslinjoja 2015–2019. *niin & näin* 1/2020, 91–93.
- Perälä, Mika & Salmenkivi, Eero, Käskysanat ja ajattelun taidot filosofian ylioppilaskokeessa. *niin & näin* 3/2020, 120–124.
- Salmenkivi, Eero, Ylioppilastutkinnon rakenne- ja reaaliokouduksien vaikutuksia: miten lisääntynyt valinnaisuus ohjaa lukiolaisia. *Kasvatus & Aika* 3/2013, 24–39.
- Tomperi, Tuukka, *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia. Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena*. niin & näin, Tampere 2017.